

1. Опис навчальної дисципліни «Вокальний клас»

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни
		денна форма навчання
Кількість кредитів: 9, на III курсі – 2	Галузь знань: 0202 «Мистецтво» Напрямок підготовки: 6.020204 «Музичне мистецтво» Перший (бакалаврський) рівень	Нормативна
Модулів на III курсі: I Змістових модулів: 2		Рік підготовки: III Семестри: V, VI
Загальна кількість годин: 270		Аудиторних: 31 год.
Тижневих годин на III курсі: V сем. – 1 VI сем. – 1		Практичні, семінарські: 31 год.: V сем. – 17 год. VI сем. – 14 год.
		Самостійна робота: 25 год. V сем. – 11 год. VI сем. – 14 год.
	Види контролю: модульний контроль – 4 год.: V сем. – 2 год. VI сем. – 2 год.	

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

У запропонованій робочій навчальній програмі з навчальної дисципліни «Вокальний клас» ідеться, перш за все, про системність викладання даної навчальної дисципліни, що дозволить і надалі розвивати голосові можливості студентів, їх активне вокально-слухове сприйняття та вокальне відтворення на основі наукового розвитку вокального виконавства.

Мета навчальної дисципліни: підготовка висококваліфікованих фахівців у процесі систематичних занять з вокалу, розширення музичного світогляду шляхом практичного ознайомлення з творами світового та вітчизняного вокального репертуару; розвиток образного мислення і художнього смаку; формування викладацьких якостей під час роботи над розбором творів дитячого вокально-педагогічного репертуару; духовна

підтримка та спрямування на професійно-творчий і особистісний розвиток, на готовність до самоорганізації та самовдосконалення.

Завдання навчальної дисципліни:

- засвоєння основ методики формування, розвитку й охорони співацького голосу;
- практичне засвоєння методики роботи над музичними творами;
- всебічний розвиток творчих здібностей і розкриття виконавського та викладацького потенціалу студентів.

У робочій навчальній програмі з навчальної дисципліни «Вокальний клас» зазначені такі особливості організації навчального процесу і норми опрацювання навчального матеріалу, як програмні вимоги в поєднанні з підбором навчального вокального репертуару з урахуванням вокально-виконавських здібностей і естетичних уподобань студентів, критерії оцінювання тощо. Навчальні досягнення студентів оцінюються за модульно-рейтинговою системою, в основу якої покладено принцип накопичення балів, отриманих у процесі навчання на III курсі.

3. Програма навчальної дисципліни

Модуль I

Змістовий модуль 1 (III курс, V семестр)

Вокально-виконавська майстерність

Розвиток вокально-виконавських здібностей студентів, вокально-художня виразність у виконавстві, підготовка до викладацької діяльності. Закріплення вокально-технічних та художніх навичок у процесі роботи над музичним та літературним текстом творів навчального вокального репертуару.

Тема 1. Опора співацького звуку. Співацьке дихання. Висока позиція звучання голосу.

Засвоєння поняття про співацьке дихання та дихальну опору співацького звуку. Вдосконалення роботи над виробленням високої позиції звучання голосу. Вдосконалення звучання голосних звуків протягом усього діапазону. Розвиток діапазону.

Тема 2. Поняття регістрової будови співацького голосу. Методи вирівнювання регістрів. Кантиленний спів.

Ознайомлення з регістровою будовою співацького голосу. Розбіжності в структурі регістрів чоловічих і жіночих голосів. Особливості виконання

перехідних звуків між регістрами (подвійне перекриття). Оволодіння навичками вирівнювання регістрів, співу з різними динамічними відтінками. Засвоєння механізму «прикриття» звуку. Закріплення навичок кантиленного співу в процесі роботи над творами класичного та сучасного репертуару.

Змістовий модуль 2 (III курс, VI семестр)

Удосконалення й закріплення вокально-технічних навичок

Удосконалення вокально-технічних навичок як необхідна умова подальшого розвитку співацького голосу.

Тема 3. Опанування різними формами звуковедення.

Удосконалення навичок кантиленного співу впродовж діапазону під час виконання українських народних пісень. Формування фальцетного звучання. Набуття навичок філірування звуку в процесі роботи над творами класичного вокального репертуару. Удосконалення звучання голосних звуків.

Тема 4. Розвиток вокального слуху та співацьких уявлень.

Розвиток самоконтролю в процесі співу, контролю за інтонаційною точністю виконання, емоційним станом. Відпрацювання вміння створювати відповідний емоційний стан із метою акторсько-виразного виконання вокальних творів.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин								
	Усього	Аудиторні	Лекції	Практичні	Лабораторні	Індивідуальні	Самостійна робота	Модульний контроль	Семестровий контроль
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Модуль I									
Змістовий модуль 1 (III курс, V семестр)									
Вокально-виконавська майстерність									
Тема 1. Опора співацького звуку. Співацьке дихання. Висока позиція звучання голосу	14	8		8			6		
Тема 2. Поняття реєстрової будови співацького голосу. Методи вирівнювання реєстрів. Кантиленийний спів	14	9		9			5		
Модульний контроль	2							2	
Форма контролю	-								
Разом за змістовим модулем 1	30	17		17			11	2	
Змістовий модуль 2 (III курс, VI семестр)									
Удосконалення й закріплення вокально-технічних навичок									
Тема 3. Опанування різними формами звуковедення	14	7		7			7		
Тема 4. Розвиток вокального слуху та співацьких уявлень	14	7		7			7		
Модульний контроль	2							2	
Форма контролю	-								

Разом за змістовим модулем 2	30	14		14			14	2	
Усього годин	60	31		31			25	4	

5. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Не передбачено	

6. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
Модуль I		
Змістовий модуль 1 (III курс, V семестр)		
Вокально-виконавська майстерність		
1.	Засвоєння поняття про співацьке дихання та дихальну опору співацького звуку.	2
2.	Удосконалення роботи над виробленням високої позиції звучання голосу.	2
3.	Вдосконалення звучання голосних звуків протягом усього діапазону. Розвиток співацького діапазону.	4
4.	Регістрова будова співацького голосу. Особливості виконання перехідних звуків між регістрами (подвійне перекриття).	2
5.	Оволодіння навичками вирівнювання регістрів, співу з різними динамічними відтінками.	4
6.	Засвоєння механізму «прикриття» звуку. Закріплення навичок кантиленного співу в процесі роботи над творами класичного та сучасного репертуару.	3
Разом за змістовим модулем 1		17
Змістовий модуль 2 (III курс, VI семестр)		
Удосконалення й закріплення вокально-технічних навичок		
7.	Удосконалення навичок кантиленного співу впродовж діапазону під час виконання українських народних пісень.	2
8.	Формування фальцетного звучання.	1
9.	Набуття навичок філірування звуку в процесі роботи над творами класичного вокального репертуару.	2
10.	Вдосконалення звучання голосних звуків.	2
11.	Самоконтроль у процесі співу за інтонаційною точністю	4

	виконання, емоційним станом.	
12.	Відпрацювання вміння створювати відповідний емоційний стан із метою акторсько-виразного виконання вокальних творів.	3
Разом за змістовим модулем 2		14
Усього		31

7. Теми лабораторних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Не передбачено	

8. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	Кількість балів
Модуль I			
Змістовий модуль 1 (III курс, V семестр)			
Вокально-виконавська майстерність			
1.	Засвоєння поняття про співацьке дихання та дихальну опору співацького звуку. Використання дихальних вправ (за необхідності).	3	15
2.	Вироблення високої позиції звучання голосу. Ознайомлення з тематичною літературою.	3	15
3.	Закріплення знань про регістрову будову співацького голосу, специфіку виконання перехідних звуків, кантилений спів у процесі роботи над творами класичного та сучасного репертуару. Ознайомлення з тематичною літературою, аудіо- та відеозаписами.	3	15
4.	Вивчення літературного та музичного текстів вокальних творів програмного матеріалу.	2	10
Разом за змістовим модулем 1		11	55
Змістовий модуль 2 (III курс, VI семестр)			
Удосконалення й закріплення вокально-технічних навичок			
5.	Засвоєння навичок кантиленного співу впродовж усього діапазону. Ознайомлення з тематичною літературою, аудіо- та відеозаписами.	3	15
6.	Засвоєння навичок фальцетного звучання, філірування звуку. Ознайомлення з аудіо- та відеозаписами.	4	20
7.	Засвоєння навичок контролю за інтонаційною	4	20

	точністю, емоційним станом у процесі фонації. Ознайомлення з тематичною літературою, аудіо- та відеозаписами.		
8.	Вивчення літературного та музичного текстів вокальних творів програмного матеріалу.	3	15
Разом за змістовим модулем 2		14	70
Усього		25	125

9. Методи навчання

На заняттях з навчальної дисципліни «Вокальний клас» застосовуються такі методи навчання:

- **метод розв'язання** різних за ступенем складності навчальних завдань (дозволяє формувати в студентів систему практичних умінь і навичок, активізує їх навчальну діяльність);
- **метод ілюстрування** (застосування викладачем елементів показу правильного звукоутворення та звуковедення);
- **метод звукового регулювання** (дозволяє студентам контролювати звучання власного голосу, а також знаходити оптимальний режим роботи голосового апарату в процесі співу з музичним супроводом);
- **метод педагогічного аналізу** (формує педагогічне мислення студентів у конкретних педагогічних та виконавських ситуаціях засобом аналізу власних дій, розвиває їх вокальний, емоційний слух);
- **метод ескізної роботи над твором** (дозволяє набути навичок детальної роботи над вокальними творами, постановки вірних виконавських завдань тощо для застосування їх у подальшій викладацькій та виконавській діяльності).

10. Методи контролю

Навчальні досягнення студентів з навчальної дисципліни «Вокальний клас» оцінюються за модульно-рейтинговою системою, в основу якої покладено принцип поопераційної звітності, обов'язковості модульного контролю, накопичувальної системи оцінювання рівня знань, умінь та навичок.

Контроль успішності студентів здійснюється відповідно до навчально-методичної карти, що розташована нижче.

Навчально-методична карта навчальної дисципліни «Вокальний клас»

III курс

Модулі	Модуль I			
Назва змістового модуля	Змістовий модуль 1. Вокально-виконавська майстерність		Змістовий модуль 2. Удосконалення й закріплення вокально-технічних навичок	
Кількість балів за модуль	258,5		242	
Заняття	1	2	3	4
Години	8	9	7	7
Теми змістових модулів (практичні заняття) – 325,5 б.	Опора співацького звуку. Співацьке дихання. Висока позиція звучання голосу (10+0,5)*8 = 84 б.	Поняття реєстрової будови співацького голосу. Методи вирівнювання реєстрів. Кантіленний спів (10+0,5)*9 = 94,5 б.	Опанування різними формами звуковедення (10+0,5)*7 = 73,5 б.	Розвиток вокального слуху та співацьких уявлень (10+0,5)*7 = 73,5 б.
Самостійна робота – 125 б.	5*6 = 30 б.	5*5 = 25 б.	5*7 = 35 б.	5*7 = 35 б.
Види поточного контролю – 50 б.	Модульна контрольна робота (прослуховування (25 б.))		Модульна контрольна робота (прослуховування (25 б.))	
Підсумковий контроль	-		-	
Усього	258,5		242	

Розрахунок рейтингових балів за видами поточного (модульного) контролю

№ п/п	Вид діяльності Змістовий модуль 1	Кількість рейтингових балів за одиницю	Одиниць	Всього
1.	Відвідування практичних занять	0,5	17	8,5
2.	Робота на практичному занятті	10	17	170
3.	Самостійна робота	5	11	55
4.	Модульна контрольна робота	25	1	25
Всього без підсумкового контролю		258,5		
Всього без підсумкового контролю з урахуванням коефіцієнта		-		
Підсумковий рейтинговий бал		-		

№ п/п	Вид діяльності Змістовий модуль 2	Кількість рейтингових балів за одиницю	Одиниць	Всього
1.	Відвідування практичних занять	0,5	14	7
2.	Робота на практичному занятті	10	14	140
3.	Самостійна робота	5	14	70
4.	Модульна контрольна робота	25	1	25
Всього без підсумкового контролю		242		
Всього без підсумкового контролю з урахуванням коефіцієнта		-		
Підсумковий рейтинговий бал		-		

У процесі оцінювання навчальних досягнень студентів застосовуються такі методи:

- **методи усного контролю:** індивідуальне прослуховування, співбесіда, модульний контроль.
- **методи самоконтролю:** уміння самостійно розучувати та проводити аналіз творів навчального вокального репертуару.

Кожний змістовий модуль включає бали за роботу студента на практичних заняттях, за виконання самостійної роботи, модульний контроль. Модульний контроль здійснюється після завершення вивчення навчального матеріалу змістового модуля.

У таблицях, що розташовані нижче, представлено розподіл балів, які отримують студенти впродовж вивчення навчальної дисципліни «Вокальний клас» на III курсі.

11. Розподіл балів, які отримують студенти

Змістовий модуль 1			Загальна кількість балів без урахування коефіцієнта	Коефіцієнт	Загальна кількість балів з урахуванням коефіцієнта
Практичне заняття, самостійна робота	Практичне заняття, самостійна робота	Модульна контрольна робота			
T1	T2	25	258,5	-	-
114	119,5				

Змістовий модуль 2			Загальна кількість балів без урахування коефіцієнта	Коефіцієнт	Загальна кількість балів з урахуванням коефіцієнта
Практичне заняття, самостійна робота	Практичне заняття, самостійна робота	Модульна контрольна робота			
T3	T4	25	242	-	-
108,5	108,5				

Кількість балів за роботу на практичних заняттях, за виконання самостійної роботи і модульний контроль залежить від дотримання таких вимог:

- ✓ своєчасності виконання навчальних завдань;
- ✓ повноти обсягу та якості їх виконання;
- ✓ якості виконання самостійної роботи;
- ✓ творчого підходу у виконанні завдань;
- ✓ ініціативності в навчальній діяльності.

12. Методичне забезпечення

- робоча навчальна програма;
- вокальні твори;
- навчально-методична література.

Орієнтовний вокально-педагогічний репертуар

Змістові модулі 1-2 (III курс)

Класичні твори

Бетховен Л. «Прощання Моллі»
 Бізе Ж. Арія Кармен, циганська пісня з опери «Кармен»
 Білаш О. «Журавлина туга»
 Брамс Й. «Даремна серенада»
 Варламов О. «Внутренняя музыка», «На заре ты ее не буди»
 Векерлен Ж. «Амінта»
 Верменич В. «Підкручу я чорії вуса»
 Глінка М. «Сомнение»
 Глюк К. Арія Паріса з опери «Паріс і Єлена»
 Гріг Е. «З водяною лілеєю», «Люблю тебе»
 Гуно Ш. Балада Маргарити з опери «Фауст»
 Гурільов О. «Сердце-игрушка», «Вам не понять моей печали», «Пробуждение»
 Лисенко М. «Садок вишневий коло хати»
 Майборода Г. «Запливай же, роженько весела»
 Моцарт В. Арія Зарастро з опери «Чарівна флейта», арія Церліни з опери «Дон Жуан», «Фіалка», «Ridente la calma»
 Сен-Санс К. Арії Далілі «Весна появилася» та «Открылася душа» з опери «Самсон і Даліла»
 Степовий Я. «Ой, три шляхи широкії», «Розвійтеся з вітром»
 Чайковський П. «Я тебе нічого не скажу», «То было раннею весной...»
 Шамо І. «Осіньне золото»
 Шопен Ф. «Бажання»

Народні пісні

«Баламути», «Взяв би я бандуру» в обр. В. Косенка
 «Бодай ся когут знудив» в обр. О. Свешникова
 «Дощик», «Казав мені батько», «Да туман яром», «Ой я в батька єдиниця», «Да куди їдеш, Явтуше» в обр. М. Лисенка
 «Ой ти, дівчино зарученая» в обр. А. Коціпінського

Вокально-педагогічний репертуар для дітей середнього шкільного віку

4-5 клас

Українські народні пісні: «Котику сіренький» в обр. М. Вериківського
 «Прилетіла перепілонька» в обр. Л. Ревуцького
 «Зайчику, зайчику» в обр. Я. Степового
 «Корольок» в обр. А. Коломийця

Українські веснянки: «Прийшла весна», «Вийди, вийди Іванку»

Українські щедрівки та колядки: «Павочка ходить», «Щедрівочка щедрувала»

Пісні композиторів із супроводом:

Бистряков В. «Куда уехал цирк»

Глинка М. «Не щебечи, соловейку»

Гретрі А. «Суперечка»

Кириліна І. «Пісенька», «Не такий апельсин», «Засмутилось кошеня»

Фільц Б. «Любимо землю свою»

Шевченко Ю. «Диво-місто навпаки»

На III курсі студент повинен вивчити:

в V семестрі – 1 вокаліз

1 вокальний твір (арію чи романс)

1 українську народну пісню (вміти виконувати з музичним супроводом та а саррелла)

1 пісню для середнього шкільного віку (4-5 кл.) під власний супровід

у VI семестрі – 1 вокаліз

1 вокальний твір (арію чи романс)

1 українську народну пісню (вміти виконувати з музичним супроводом та а саррелла)

1 пісню для середнього шкільного віку (4-5 кл.) під власний супровід

Критерії оцінювання навчальних досягнень студентів

Рейтингова оцінка	Оцінка за стобальною шкалою	Значення оцінки
A	90 – 100 балів	Відмінно – повні та міцні знання навчального матеріалу в межах обов'язкового обсягу: блискучі вокально-виконавські здібності та викладацькі задатки, творча самобутність, працездатність, бажання подальшого професійного розвитку.
B	82 – 89 балів	Дуже добре – достатньо високий рівень знань навчального матеріалу без суттєвих (грубих) помилок: належні вокально-виконавські здібності, працездатність, виявлення спромоги професійно й творчо підійти до виконання навчальних завдань.

C	75 – 81 балів	Добре – в цілому хороший рівень знань навчального матеріалу з незначною кількістю помилок, пов'язаних із відсутністю професійної стабільності, яскравого творчого виявлення тощо.
D	69 – 74 балів	Задовільно – посередній рівень знань навчального матеріалу зі значною кількістю недоліків (демонстрування посередніх вокально-технічних та виконавських навичок, відсутність творчого натхнення тощо), проте достатній для подальшого навчання або професійної діяльності.
E	60 – 68 балів	Достатньо – мінімально можливий, але допустимий рівень знань навчального матеріалу, наявність суттєвих помилок у розумінні вокально-виконавських та викладацьких завдань.
FX	35 – 59 балів	Незадовільно з можливістю повторного складання – незадовільний рівень знань навчального матеріалу з можливістю повторного перескладання за умови належного самостійного доопрацювання.
F	1 – 34 балів	Незадовільний з обов'язковим повторним вивченням курсу – досить низький рівень знань навчального матеріалу, що вимагає повторного вивчення дисципліни.

13. Рекомендована література

Основна

1. Можайкіна Н. С. Методика викладання вокалу / Н. С. Можайкіна // Хрестоматія: навчальний посібник. – К. : Видавництво Ліра-К, 2016. – 216 с. – Бібліотека Київського університету імені Бориса Грінченка (бульвар І. Шамо, 18/2; 2 примірники).
2. Овчаренко О. А. Основи вокальної методики : наук.-метод. посіб. / Н. А. Овчаренко; Криворіз. держ. пед. ун-т. – Кривий Ріг : Вид. дім, 2006. – 116 с. – Режим доступу: www.irbis-nbuv.gov.ua
3. Оганезова-Григоренко О. В. Теорія і практика формування професійного менталітету вокалістів у процесі фахової підготовки : [монографія] / О. В. Оганезова-Григоренко. – Одеса : Астропринт, 2011. – 128 с. – Бібліотека Київського університету імені Бориса Грінченка (бульвар І. Шамо, 18/2; 1 примірник).
4. Хоменко А. Б. Постановка голосу : навч.-метод. посіб. для студ. вищ. навч. закл. і вчителів музики шкіл різного типу / А. Б. Хоменко, В. І. Коробка, В. М. Курсон, Н. В. Крутько. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2011. – 128 с. – Бібліотека Київського університету імені Бориса

- Грінченка (бульвар І. Шамо, 18/2; 1 примірник).
5. Юцевич Ю. Є. Теорія і методика розвитку співацького голосу / Ю. Є. Юцевич // Навч.-метод. посібник для викладачів і студентів мистецьких навчальних закладів, учителів шкіл різного типу. – К.: ІЗМН, 1998. – 160 с. – Бібліотека Київського університету імені Бориса Грінченка (бульвар І. Шамо, 18/2; 1 примірник).
 6. Юцевич Ю. Є. Теорія і методика формування та розвитку співацького голосу / Ю. Є. Юцевич. – Київ, 1998. – 160 с. – Режим доступу: www.irbis-nbuv.gov.ua

Додаткова

1. Антонюк В. Г. Вокальна педагогіка (сольний спів) / В. Г. Антонюк // Підручник. – К. : ЗАТ «Віпол», 2007. – 174 с.
2. Антонюк В. Г. Постановка голосу / В. Г. Антонюк // Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К. : Українська ідея, 2000. – 68 с.
3. Голос людини та вокальна робота з ним / Автор. колектив кафедри співу Інституту мистецтв // Монографія. – Івано-Франківськ : Видавництво Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2010. – 336 с.
4. Голубев П. В. Советы молодым педагогам-вокалистам / П. В. Голубев. – М. : Музгиз, 1963. – 87 с.
5. Детский голос / Под ред. В. Н. Шацкой. – М. : Педагогика, 1970.
6. Дмитриев Л. Б. Основы вокальной методики / Л. Б. Дмитриев. – М. : Музыка, 1968. – 675 с.
7. Дорошок В. Д. Сливацький М. Ю. Основи вокально-педагогічної творчості вчителя музики / В. Д. Дорошок, М. Ю. Сливацький. – Івано-Франківськ, 2007.
8. Микиша М. Практичні основи вокального мистецтва / М. Микиша. – К. : Музична Україна, 1971. – 90 с.
9. Морозов В. Резонансная теория искусства пения и вокальная техника выдающихся певцов / В. Морозов. – М., 2001.
10. Юцевич Ю. Музыка : словник-довідник / Ю. Юцевич. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2003. – 352 с.

14. Інформаційні ресурси

1. Нотний матеріал.
2. Навчально-методична література.
3. Музичний матеріал.